

Айзък АЗИМОВ

Разказвачът на вицове

Ноел Майърхоф прегледа списъка, който бе съставил, за да избере първата точка. Както винаги, разчиташе главно на своята интуиция.

В сравнение с машината пред него той изглеждаше джудже, макар че се виждаше само част от нея. Но нямаше значение. Майърхоф говореше безцеремонно и уверено като човек, който напълно съзнава, че е господар на положението.

– Джонсън – започна да разказва Майърхоф – внезапно се връща от командировка и заварва жена си в прегръдките на своя най-добър приятел. Едва не пада от учудване и казва: „Макс, аз съм женен за нея и това е мое задължение. Но ти защо го вършиш?“

Майърхоф си помисли: „Е, ще трябва да почакам докато го смели.“

Зад гърба му се чу глас, който извика:

– Здравсти!

Майърхоф изтри записаната двусрична дума и превключи схемата, която използваше, в неутрално положение. Светкавично се обърна и рече:

– В момента съм зает. Защо не чукаш?

Не се усмихна, както обикновено, като срещнеше Тимъти Уислър, старши аналитик, с когото се виждаше по работа не по-често, отколкото с всекиго друго. Намръщи се, сякаш човекът му беше съвсем непознат, и изпитото му лице се сбръчка и изкриви дотам, че чак косата му взе да изглежда по-рошава от друг път.

Уислър сви рамене. Така опъваше надолу бялата си престилка с пъхнатите в джобовете ръце, че се бяха образували две прави отвесни гънки.

– Почакай. Ти не отговори. Надписът, че вътре се работи, не светеше.

Майърхоф изсумтя. Но не на тази реплика. В главата му се въртяха все мисли около новия проект и малки подробности, които му се изплъзваха.

И все пак едва ли можеше да се обвини, че го занимава само това. Замисълът беше прекалено важен

Но той не съзнаваше защо е така. Естествено с Великите магистри рядко се случваше другояче. Затова и бяха Велики магистри – действията им надхвърляха разумните граници. Как иначе човешкото съзнание би могло да бъде в крак с газии петнайсет километрова буца от събран накуп разум, наричан от хората Мултивак. най-сложния компютър на света.

Майърхоф каза:

– Наистина съм зает. Нещо важно ли имаш да ми кажеш?

– Не е нещо, което да не търпи отлагане. Има няколко перфорации в отговора, получен в хиперпространствения... – В същия миг Уислър се сепна и на лицето му се появи изражение на разочарование и несигурност. – Как така работиш?

– Така. Защо?

– Ами... – Уислър се озърна и погледът му обиколи всички ъгълчета на продълговатата стая, където имаше амфитеатрално наредени свързващи сектори, представляващи само малка част от Мултивак. – Но тук няма никой!

– Кой казва, че е имало някой или че трябва да има?

– Но нали чух, че разказваше един от своите вицове?

– Е, и?

Уислър се насили да се усмихне.

– Да не искаш да кажеш, че си разказвал виц на Мултивак?

Майърхоф застина.

– И какво от това?

– Ама наистина ли?

– Да.

– А защо?

Майърхоф презрително изгледа програмиста.

– Не съм длъжен да давам отчет. Нито на теб, нито на когото и да било.

– Господи, няхах такова нещо предвид. Просто ми беше любопитно... Е, щом си зает, аз си тръгвам.

Уислър отново се огледа и се намръщи.

– Всичко хубаво – каза Майърхоф. Проследи с поглед как аналитикът излезе, след което злобно натисна копчето, което задействуваше операционния сигнал.

Прекоси стаята по дължина и обратно, за да се съсредоточи. По дяволите Уислър! По дяволите всички! Само защото не си правеше труда да държи тия техники, аналитици и механици на разстоянието, изисквано от поста му, само защото се отнасяше към тях, сякаш са творчески личности като него, те си позволяваха да проявяват непочтителност. Помисли си мрачно: „Та те и един виц не могат да разкажат като хората!“

Това мигом го върна към задачата, с която се бе заел. Отново седна. Дяволите да ги вземат всичките!

Отново включи в работа подходящата схема на Мултивак и каза: „По време на много силно вълнение в открития океан един стюард се

спрял на палубата и съчувствено погледнал някакъв пътник, надвесил се над рейлинга и втренчил напрегнато очи в дълбините, което издавало, че има силен пристъп на морска болест. Стюардът леко потупал човека по рамото и подхвърлил: «Не унивайте, господине! Предполагам, че сега се чувствувате много зле, но нали всъщност знаете, че никоой не е умрял от морска болест.» Нещастният пътник вдигнал към утешителя позеленялото си измъчено лице и едва успял да изрече с прегракнал глас: «Не говорете така, човече! За бога, не говорете така! Все още съм жив само защото ме крепи надеждата, че ще умра!»

Макар че Тимъти Уислър се беше замислил за нещо, все пак усмихнатото кимна, когато мина покрай бюрото на секретарката. Тя му се усмихна в отговор.

«Ето – помисли си той – един архаизъм в пълния с компютри свят на XXI век: жив човек за секретарка.» Но всъщност може би беше съвсем естествено за една такава институция да оцелее тъкмо в централата на компютърното царство, в гигантската световна корпорация, която се занимаваше с Мултивак. След като Мултивак се простираше от хоризонт до хоризонт, по-дребните компютри, изпълняващи банални задачи, сякаш да бъдат признак за лош вкус.

Уислър влезе в кабинета на Ейбрам Траск. Държавният служител тъкмо се канеше внимателно да запали лулата си. Черните му очи проблеснаха, като погледна Уислър. а изпъкналият му орлов нос се очертаваше рязко на фона на прозореца зад него.

– А, здравей. Уислър! Сядай, сядай.

Уислър седна.

– Струва ми се, че е изникнал един проблем, Траск.

Траск понечи да се усмихне.

– Надявам се, че не е технически. В крайна сметка аз съм само един невеж политик.

Това беше една от любимите му фрази.

– Става дума да Майърхоф.

Траск тутакси седна и изведнъж придоби страшно нещастен вид.

– Сигурен ли си?

– Едва ли греша.

Уислър разбираше защо Траск внезапно се кисна. Държавният служител от Министерството на вътрешните работи отговаряше за Отдел компютри и автоматизация. От него се очакваше да се занимава с въпроси, свързани с човешките сателити около Мултивак, точно както от тези технически подготвени сателити се очакваше да се занимават

със самия Мултивак.

Но един Велик магистър е нещо повече от сателит. Той всъщност е нещо повече и от обикновен човек.

Още при създаването на Мултивак беше станало ясно, че ключовият момент е процедурата със задаването на въпроси. Мултивак можеше да разреши проблемите на човечеството – всички проблеми, – но само ако му се задаваха смислени въпроси. А понеже знанията се трупаха с все по-голяма бързина, ставаше все по-трудно да се формулират тези смислени въпроси.

Рационалният подход не беше достатъчен. Това, от което имаше нужда, бе да се намери рядък вид интуиция, същата нагласа на ума (само че в много по-силна степен), като на гросмайсторите в шахмата. Имаше нужда от ум, който да вникне в квадрилиони шахматни партии, да намери най-добрия ход и да го предприеме за броени минути.

Траск притеснено се размърда.

– А какво е направил Майърхоф?

– Вкарал е определен тип въпроси, които ми се виждат обезпокоителни.

– О, прекаляваш, Уислър. Това ли е всичко? Та никой не може да спре един Велик магистър, ако вземе да задава такъв тип въпроси, каквито му хрумнат. Нито ти, нито аз сме компетентни да преценяваме колко смислени са въпросите му. Това ти е известно. Зная, че ти е известно.

– Разбира се, че ми е известно. Но също така ми е известно що за човек е Майърхоф. Общувал ли си с него извън института?

– Боже господи, та това е невъзможно. Нима има хора, които общуват с Великите магистри?

– Не заставай на тази позиция, Траск. И те са хора, имай милост към тях. Минавало ли ти е някога през ума какво е да си Велик магистър? Да знаеш, че в света има само десетина души като тебе, че всяко поколение дава само един-двама Велики магистри, че светът зависи от тебе, че на тебе разчитат хиляди математици, логици и физици?

Траск сви рамене и промърмори:

– Боже, та аз бих се чувствувал цар на света!

– Не съм сигурен – нетърпеливо го прекъсна главният програмист. – Те въобще не се чувствуват царе. Няма равни, с които да разговарят, няма усещането за принадлежност. Виж какво, Майърхоф не пропуска нито една възможност да бъде с момчетата. Естествено не е женен, общуването не му се отдава с лекота, но все пак се насилва да се среща с хора, защото няма как. И знаеш ли какво прави, когато попадне сред

нас, а това става поне веднъж седмично?

– Нямам никаква представа – отвърна държавният служител. – За пръв път чувам такива неща.

– Разказва вицове.

– Какво?

– Разказва вицове. При това хубави. Страхотен е. Може да преобрази всяка стара и тъпа история така, че да звучи интересно. Постига го с начина, по който разказва. Има талант за това.

– Аха. Е, хубаво.

– Или лошо. Тези вицове са много важни за него. – Уислър опря лакти на бюрото, взе да гризе нокътя на единия си палец и втренчено се загледа в една точка. – Майърхоф е различен от другите, знае го и вицовете са единственият начин, по който може да накара нас, обикновените тъпаци, да го приемем. Сеем се, врещим, тупаме го по гърба и дори забравяме, че е Велик магистър. Това е единственото нещо, с което ни привлича.

– Много любопитно. Нямах представа, че си психолог. И все пак какъв е смисълът на всичко, което ми казваш?

– Никакъв. Представяш ли си, ако Майърхоф изчерпи запаса си от вицове?

– И какво от това? – Траск погледна с недоумение.

– Ами ако вземе да се повтаря? Ако слушателите му започнат да се смеят по-сдържано или въобще престанат да се смеят? А това е единственото, с което предизвиква одобрението ни. Без него ще остане сам, а тогава какво ли ще му се случи? В крайна сметка, Траск, Майърхоф е един от дузината мъже, без които човечеството не може. Не можем да си позволим да му се случи нещо. Нямам предвид само неща от физическо естество. Не можем да си позволим дори да го оставим да се почувствува прекалено нещастен. Знае ли някой как би повлияло това на интуицията му?

– Е, започнал ли е вече да се повтаря?

– Доколкото знам, не, обаче си мисля, че според него не е така.

– Какво основание имаш да го твърдиш?

– Чух го да разказва вицове на Мултивак.

– Не може да бъде!

– Случайно го чух. Влязох при него без уговорка и той ме изгони. Обикновено е любезен и ми се вижда лош знак, че така се разстрои от нахълтването ми. Обаче фактът си е факт: разказваше виц на Мултивак и съм сигурен, че този виц ще бъде последван от цяла серия.

– Но защо?

Уислър сви рамене и яростно разтърка брадичката си.

– Тъкмо върху това размишлявах. Струва ми се, че се опитва да натрупа запас от вицове в паметта на Мултивак, за да получи в отговор нови варианти. Разбираш ли какво имам предвид? Наумил си е да създаде механичен разказвач на вицове, за да разполага с неограничен брой истории и да не се безпокои, че запасът може да се изчерпи.

– Господи!

– На пръв поглед в това може да няма нищо опасно, но лично аз смятам, че нещата вървят на зле, щом един Велик магистър е започнал да използва Мултивак за собствените си проблеми. Всеки Велик магистър в известна степен е умствено неуравновесен, затова не бива да се изпуска от очи. Майърхоф може би приближава критичната точка, след която ние ще изгубим един Велик магистър.

Траск направо попита:

– Какво искаш от мене?

– Можеш да провериш дали съм прав. Не е изключено да съм твърде близо до Майърхоф, за да имам вярна преценка, пък и въобще нямам особен нюх да преценявам хората. Ти си политик, това е повече в твоята област.

– Да преценявам хора ла, може би, но не и Велики магистри.

– И те са хора. Пък и кой освен теб би могъл да го направи?

Пръстите на Траск глухо забарабаниха по бюрото.

– Излиза, че ще трябва да се заема с въпроса – каза той.

Майърхоф продължи да говори на Мултивак.

“Един безумно влюбен събирал букет полски цветя за любимата си, но изведнъж загубил присъствие на духа, защото се бил озовал на ливада, където пасял едър и недружелюбен на вид бик. Бикът го гледал втренчено и заплашително риел с копито земята. Младият човек зърнал недалече един фермер зад някаква ограда и извикал: „Хей, господине, извън опасност ли е този бик?“ Фермерът преценил критично положението, плюл настрани и извикал в отговор: „Напълно!“ После плюл отново и добавил: „За тебе обаче не мога да твърдя същото.“

Майърхоф се канеше да премине на следващия виц, когато го извикаха. Всъщност никой не може да извика един Велик магистър. Майърхоф просто получи известие, че Траск, директорът на отдела, би желал много да се срещне с Великия магистър Майърхоф, ако Великият магистър би му отделил от времето си.

Великият магистър можеше безнаказано да хвърли известието

настрани и да продължи да работи. Дисциплината нямаше отношение към него.

От друга страна, направеше ли това, сякаш да продължат да го безпокоят. О, не без да проявяват уважение, но все пак нямаше да се откажат.

Затова Майърхоф неутрализира включените схеми на Мултивак и ги превключи по местата им. Натисна копчето, за да светне сигналът на вратата, така че никой да не се осмели да влезе в негово отсъствие, и тръгна за кабинета на Траск.

Траск се изкашля мрачната настойчивост в погледа на Великия магистър малко го плашеше. Каза:

– Не сме имали случай да се запознаем, Велики магистре, за което много съжалявам.

– Изпращал съм ви доклади – сковано му напомни Майърхоф.

Траск се чудеше какво се крие зад острия, неспокоен поглед на Майърхоф. Трудно му беше да си представи, че Великият магистър с изпито лице и черна права коса, от когото се излъчваше напрегнатост, може да се отпусне за толкова дълго време, та да разказва смешки.

– Докладите не са средство за общуване – рече той. – Научих, че имате чудесен запас от анекдоти.

– Разказвам вицове, сър. Така се изразяват хората. Разказвач на вицове съм.

– Пред мене не ви описаха с този израз, Велики магистре. Казаха, че...

– Дявол да го вземе! Не ме интересува какво са казали. Вижте какво, Траск, искате ли да ви разкажа един виц? – И той се наведе над бюрото, а очите му се присвиха.

– Разбира се, непременно! – каза Траск, като направи усилие да прояви сърдечност.

– Добре. Слушайте. Госпожа Джоунс гледа втрънено късметчето, което е получил мъжът ѝ, след като е пуснал в уличния кантар едно пени, за да се претегли. „Тук пише, Джордж, че ти си приветлив, интелигентен, далновиден, трудолюбив и жените те намират за привлекателен – казва тя и като обръща картончето, добавя: – Теглото ти също е отбелязано погрешно.“

Траск се засмя. Не успя да се съдържи. Макар че заключителното изречение не прозвуча неочаквано, учудващата лекота, с която Майърхоф наподобиха съвсем точно ироничното пренебрежение в гласа на жената и умението, с което бе направил гримаса, за да придаде на лицето си

изражение, подходящо за този тон, накараха политика неволно да избухне в смях.

Майърхоф рязко попита:

– Защо е смешен този виц?

Траск се сепна.

– Моля?

– Попитах защо е смешен този виц. Защо се засмяхте?

– Ами... – започна Траск, като се мъчеше да каже нещо смислено. –

Последните думи разкриха всичко в нова светлина. Изненадата...

– Истината е – прекъсна го Майърхоф, – че аз описах мъж, който е унижен от жена си. Описах брак, който е толкова неуспешен, че според жената мъжът ѝ не притежава никакви добродетели. А вие се смеете. Ако бяхте на мястото на съпруга, щеше ли да ви бъде до смях? – Великият магистър помълча за миг и продължи. – Чуйте още един виц, Траск. Абнър седи до леглото на болната си жена и безутешно плаче. Жена му събира остатъка от силите си и успява да се повдигне на лакът. „Абнър! – прошепва тя. – Абнър, не мога да се явя пред Създателя, преди да призная греховете си.“ „Не сега – измъква опечаленият съпруг. – Не сега, мила. Отпусни се и се успокой.“ „Не мога! – извиква жената. – Трябва да ти го кажа, иначе душата ми няма да намери покой. Аз ти изневерях, Абнър. Не другаде, а у дома, и то преди месец...“ „Мълчи, мила – успокоява я Абнър. – Зная това. Иначе щях ли да те отровя?“

Траск се опита да не реагира, но това не му се отдаде. Не успя да потисне хихикането си.

Майърхоф каза:

– Излиза, че и това е смешно: прелюбодействие, убийство. Всичко е смешно.

– Е, изписани са куп томове, които анализират хумора – каза Траск.

– Вярно – съгласи се Майърхоф. – Прочел съм доста от тях. Нещо повече, прочетох доста от тях и на Мултивак. И все пак хората, които са написали тези книги, само правят догадки. Според някои от тях ние се смеем, защото изпитваме чувство на превъзходство към героите на вица. Според други смехът ни се дължи на внезапно осъзнаване на някоя нелепост, на внезапно отслабване на напрежението или на разглеждане на събитията под неочакван ъгъл. Като че ли няма проста причина за това. Различните хора се смеят на различни вицове. Няма виц, който да е универсален. Има хора, които въобще не се смеят на вицове. И все пак най-важното, изглежда, е, че човекът е единственото животно, което има истинско чувство за хумор. Единственото животно, което се смее.

Траск изведнъж се обади:

– Разбирам, вие се опитвате да анализирате хумора. Затова вкарвате вицове в Мултивак.

– Кой ви каза, че го правя? Както и да е, явно Уислър ви е осведомил. Спомням си, че ме завари в такъв момент. И какво от това?

– Абсолютно нищо.

– Нима ще оспорвате правото ми да добавям каквото сметна за нужно към общите запаси от знания на Мултивак или да му задавам каквито искам въпроси?

– Нищо подобно – побърза да се оправдае Траск. – Всъщност аз изобщо не се съмнявам, че вашата работа ще разкрие пътища за нови анализи, които ще представляват голям интерес за психолозите.

– Хм. Може би. Независимо от това има нещо, което е много важно за мене, отколкото анализирането на хумора. Имам намерение да задам един специфичен въпрос. Всъщност въпросите са два.

– Така ли? И какви са те? – Траск се чудеше дали другият ще му отговори. Ако не пожелаеше да го направи, нямаше как да го принуди насила.

Майърхоф обаче каза:

– Първият въпрос е следният: откъде се появяват всички тези вицове?

– Моля?

– Кой ги съчинява? Вижте какво, преди месец прекарах цяла вечер в размяне на вицове. Както обикновено аз разказах повечето от тях и както обикновено глупаците се смяха. Може би наистина според тях вицовете бяха смешни, а може и просто да го правеха, за да ми се харесат. Във всеки случай един тип дори си позволи да ме потупа по гърба и да каже: „Майърхоф, ти знаеш повече вицове, отколкото десет души, взети заедно!“ Сигурен съм, че говореше искрено, но думите му ме накараха да се замисля. Не мога да знам със сигурност колко стотици или дори хиляди вицове съм разказал в разни периоди от живота си, но е факт, че никога не съм съчинявал виц. Нито един. Само ги повтарям. Единственият ми принос е, че ги разказвам. Работата е там, че или ги чувам, или ги прочитам. А източниците на чутото или прочетеното също не са съчинителите на тези вицове. Никога не съм срещал човек, който да твърди, че е измислил виц. Винаги казват: „Оня ден чух един хубав виц“, или питат: „Чувал ли си напоследък някой хубав виц?“ Всички вицове са стари. Това е причината тематиката им да изостава в социално отношение. Например все още се разказват вицове за морска болест, а в

наше време тя е преодоляна и никой не я е изпитвал. Или пък има вицове за предсказващи бъдещето улични теглилки, като този, който чухте, а такива теглилки могат да се намерят само в антикварните магазини. Кой тогава съчинява вицовете?

– Това ли се опитвате да установите? – попита Траск, а на езика му беше да добави: „Господи, та има ли някакво значение?“, но успя да се съдържи. Във въпросите, задавани от един Велик магистър, винаги има скрит смисъл.

– Разбира се – отвърна Майърхоф. – Разгледайте го под следния ъгъл: вицовете не само че изглеждат стари, те непременно трябва да са стари, за да се харесат. Задължително условие е вицът да не е оригинален. Има само една разновидност на хумора, която е или може да бъде оригинална: играта на думи. Чувал съм каламбури, които явно се създават в определения миг. И на мене ми се е случвало да го правя. Но никой не се смее на такива каламбури. Те предизвикват не смях, а възхищение. Колкото по-успешен е каламбурът, толкова по-шумни са възклицанията. Оригиналният хумор не е предназначен да разсмява. Защо?

– Нямам никаква представа.

– Добре. Това искам да разбера. След като вкарах в Мултивак всичката информация, която ми се стори подходяща, на тема хумор в най-общ смисъл, сега вкарвам в системата на компютъра подбрани вицове.

Траск усети, че е заинтригуван.

– Как така „подбрани“? – попита той.

– Не мога да ви обясня – отвърна Майърхоф. – Такива вицове, които ми се виждат подходящи. Нали все пак съм Велик магистър.

– О, не ще и дума, разбира се.

– При наличието на тези вицове и философията на хумора, най-общо казано, първото, което ще изискам от Мултивак, е да проследи произхода на вицовете, ако е възможно. Щом като Уислър е наясно и е сметнал за необходимо да ви докладва случая, накарайте го да се яви в програмния отдел вдругиден. Мисля, че ще има работа за него.

– Разбира се. Може ли и аз да присъствувам?

Майърхоф сви рамене. Явно, че му беше напълно безразлично дали Траск ще присъствува.

Майърхоф беше подбрал особено внимателно последните вицове от серията. В какво се състоеше особеното му внимание той не би могъл да обясни, но беше прехвърлил през ума си десетина възможности и нееднократно ги беше подложил на тестове за някакво неуловимо качество в смисъла им. Каза: „Ъг, пещерният човек, видял, че женската тича към

него, обляна в сълзи, а леопардовата ѝ кожа е раздърпана. «Ъг – извикала тревожно тя, – бързо направи нещо! Един саблезъб тигър влезе в пещерата на майка ми. Направи нещо!» Ъг изсумтял, вдигнал от земята добре оглозганата кост от тур, и отвърнал: «Защо да правя нещо? По дяволите, хич не ме интересува какво ще стане с някакъв си саблезъб тигър!»“

След това Майърхоф зададе двата си въпроса и се облегна назад, притворил очи. Беше завършил опита.

– Нищо обезпокоително не забелязах – каза Траск и Уислър. – Майърхоф доста охотно ми разказа с какво се занимава. Звучи необикновено, но е съвсем в реда на нещата.

– Представил ти е своя версия – рече Уислър.

– И така да е, не мога да спра един Велик магистър само заради някакви подозрения. Видя ми се странен, но в крайна сметка се знае, че всички Велики магистри изглеждат странни. Не ми направи впечатление на луд.

– При все че използва Мултивак, за да открие кой е създал вицове-те? – измърмори старшият аналитик. – Ако това не е лудост, здраве му кажи.

– Откъде може да сме сигурни? – ядоса се Траск. – Науката се е развила дотам, че единствените въпроси, които все още си струва да се задават, звучат нелепо. Смислените въпроси отдавна са намерени, зададени и са получили своя отговор.

– Каквото и да казваш, аз продължавам да се безпокоя.

– Вярвам ти, Уислър, но сега нямаме избор. Ще отидем при Майърхоф и ако има нужда, ще трябва да анализиращ данните, получени от Мултивак. Моята задача е да следя работата само в качеството си на администратор. Господи, та аз въобще нямам представа какво върши един старши аналитик като тебе. Е, ясно, че анализира, но това нищо не ми обяснява.

– Много е просто – каза Уислър. – Великият магистър, да речем Майърхоф, задава въпроси, а Мултивак автоматично формулира от тях количествени натрупвания и операции. Необходимата машинария за превръщането на думите в символи е главна съставна част на Мултивак. След това Мултивак дава отговора в количествени натрупвания и операции, но не го превръща обратно в думи, освен при най-лесните и обикновени случаи. Ако беше пригоден да разрешава и въпроса на ретранслацията, обемът му щеше да е поне четири пъти по-голям.

– Сега разбрах. Значи твоята задача е да превръщаш тези символи в

думи?

– Такава е задачата на всички аналитици. Когато стане нужда, използваме специално създадени за целта компютри. – Уислър мрачно се усмихна. – Като делфийската пророчица в древна Гърция, Мултивак също е оракул и дава загадъчни отговори. Само че ние, както виждате, имаме преводачи.

Стигнаха при Майърхоф. Той ги чакаше. Уислър направо попита:

– Какви вериги използвахте, Велики магистре?

Майърхоф му каза и Уислър се залови с работа.

Траск се мъчеше да следи какво става, но не схващаше абсолютно нищо. Държавният служител видя как една навита лента, по която имаше групирани напълно неразбираеми точки, се размота. Великият магистър Майърхоф стоеше безразлично настрани, докато Уислър оглеждаше какво излиза. Аналитикът си беше сложил слушалки и от време на време промърморваше някакви указания по микрофона, а някъде далече насочваните от него помощници ги подлагаха на електронна обработка с други компютри.

Понякога Уислър се заслушваше, след което правеше комбинации върху перфолента, като използваше за целта сложна клавиатура със символи, на пръв поглед математически, но всъщност съвсем други.

Измина много време, повече от час.

Лицето на Уислър се намръщи още повече. По едно време той погледна другите двама и рече: „Това е неверо...“, но не довърши мисълта си и продължи да работи.

Накрая каза с прегракнал глас:

– Мога да ви съобщя неофициалния отговор. – Краищата на клепаците му се бяха зачервили. – За официален отговор ще трябва да се изчака пълният анализ. Какво предпочитате?

– Казвай – рече Майърхоф.

Траск също кимна.

Уислър хвърли на Майърхоф гузен поглед.

– Който задава глупави въпроси, получава... – започна той, но се усети и каза сърдито: – Според Мултивак произходът с извънземен.

– Какво значи това? – настойчиво попита Траск.

– Не ме ли чухте? Вицовете, на които се смеем, не са измислени от хора. Мултивак е анализирал всички данни, които са му били предложени, и отговорът, който най-добре подхожда за тези данни, е, че всички вицове без изключение са били съчинени от някакъв извънземен разум, който ги е вкарвал в определено време по такъв начин, че никой човек

да не остане с впечатлението, че сам ги е измислил. Всички появили се по-късно вицове са само близки варианти или адаптации на първоначалните модели.

Майърхоф се намеси. На почервенялото му лице беше изписано онова победоносно изражение, което може да има само един Велик магистър, който за пореден път е задал правилен въпрос.

– Всички комедиографи разработват стари вицове за нови цели, както е добре известно – каза той. – Отговорът на Мултивак подкрепя това заключение.

– Но защо? – попита Траск. – Защо са били съчинявани вицове?

– Според Мултивак единственото обяснение, което се налага от съществуващите данни, е, че задачата на вицовете е била да се изследва човешката психология – каза Уислър. – Изучаваме психологията на плъховете, като ги поставяме в лабиринти, от които трябва да намерят изход. Плъховете не знаят причините за това и не биха ги проумели дори ако разбираха какво им се случва, а те не разбират. Въпросните извънземни същества изследват човешката психология, като отчитат индивидуалните реакции спрямо внимателно подбрани анекдоти. Всеки човек реагира по свой начин... Може да се допусне, че за извънземните същества ние сме това, което са плъховете за нас.

Траск зяпна от учудване и рече:

– Великият магистър каза, че човек е единственото животно с чувство за хумор. Излиза, че чувството за хумор ни е било наложено отвън.

Майърхоф побърза да уточни:

– А хуморът, създаден вътре, не предизвиква смях. Имам предвид каламбуриите.

Уислър каза:

– Ами ако извънземните потискат нашите реакции спрямо спонтанно появили се вицове, за да не настъпи объркване?

Траск изведнъж избухна:

– Е, прекалявате! Господи, да не би да вярвате във всичко това?

Главният аналитик го изгледа презрително.

– Това е заключението на Мултивак. Засега не може да се каже нищо повече. Мултивак посочи кои са истинските разказвачи на вицове във Вселената, а в случай, че искаме да узнаем нещо повече, ще трябва да задълбочим проучванията. – И добави, вече шепнешком: – Ако някой се осмели да го направи.

Изведнъж Великият магистър каза:

– Знаете, че зададох два въпроса. Засега съм получил отговор само

на единия. Мисля, че Мултивак вече има достатъчно данни, за да отговори и на втория.

Уислър сви рамене. Изглеждаше почти съсипан.

– Щом един Велик магистър смята, че данните са достатъчно, аз нямам думата. Какъв е вторият въпрос?

– Попитах следното: „Какъв ще бъде ефектът върху човешката раса, когато ѝ се разкрие отговорът на първия въпрос?“

– Защо попитахте това? – полюбопитствува Траск.

– Просто имах чувството, че трябва да задам такъв въпрос – отвърна Майърхоф.

– Това е лудост – каза Траск. – Чиста лудост.

И се обърна настрана. И самият той усещаше колко е странно, че двамата с Уислър си бяха разменили позициите. Сега Траск бе този, който говореше за лудост.

Траск притвори очи. Можеше за крещи колкото си ще, че това е лудост, но от петдесет години насам нито един човек, усъмнил се в правилността на комбинацията Велик магистър – Мултивак, не бе намирал потвърждение на съмненията си.

Уислър работеше, без да говори, стиснал зъби. Отново подлагаше на проверка Мултивак и помощните машини. Измина още час, след което Уислър се изсмя с дрезгав глас:

– Безумен кошмар!

– Какъв е отговорът? – попита Майърхоф. – Не ме интересува твоето мнение, интересува ме Мултивак.

– Добре, ще ти съобща. Заключениеето на Мултивак е, че ако се случи дори един-единствен човек да открие истината за този метод за психологически анализ на човешкото съзнание, за извънземните сили, които провеждат този експеримент, той се обезсмисля.

– Искаш да кажеш, че ще спрат да предоставят вицове на човечеството? – попита със слаб глас Траск. – Така ли?

– Край на вицовете – рече Уислър. – Тутакси. Мултивак казва „тутакси“. Ще трябва да измислят нови похвати.

Тримата се спогледаха. Времето течеше.

Майърхоф каза бавно:

– Мултивак е прав.

Уислър рече с отпаднал глас:

– Зная.

Дори Траск се съгласи, като прошепна:

– Да. Сигурно е така.

Майърхоф беше човекът, който го доказва – Майърхоф, всепризнаваният разказвач на вицове. Той рече:

– С вицовете е свършено, както разбрахте. Свършено е. От пет минути се мъча да си спомня поне един виц, поне един! Напразно. А ако прочета някой виц в книга, няма да се засмея. Зная това.

– Дарбата на хумора ни е отнета – каза с уморен глас Траск. – Хората никога вече няма да се смеят.

Тримата стояха, вперили поглед в празното пространство с чувството, че светът се свива и придобива размерите на клетка с плъхове. Лабиринтът е махнат, а на негово място скоро ще бъде сложено нещо друго.

КРАЙ

© 1956 Айзък Азимов
© 1988 Огняна Иванова, превод от английски

Isaac Asimov
Jokester, 1956

Сканиране, разпознаване и редакция: Voman, 2007

Публикация:

Складът на световете. Американски фантастични разкази
Първо издание
Библиотека „Фантастика“, № 53

Съставител и преводач ОГНЯНА ИВАНОВА, 1988
Редактор АСЕН МИЛЧЕВ
Художник ВЕНЕЛИН ВЪЛКАНОВ, 1988
Библиотечно оформление ВАСИЛ МИЛОВСКИ
Художествен редактор БОРИС БРАНКОВ
Технически редактор СПАС СПАСОВ
Коректор МАЯ ХАЛАЧЕВА

Индекс 11/95376/6287-12-88

Американска. Дадена за печат м. XI.1987 г. Подписана за печат м. XII.1987 г. Излязла от печат м. III.1988 г. Формат 32/70/100, Изд. Коли 17,50. Печатни коли 27. УИК 18,49. Цена 2,82 лева.

Държавно издателство „Отечество“. Пл. „Славейков“ № 1, София
Държавна печатница „Георги Димитров“, бул. „Ленин“ № 117, София
с/о Jusautor, Sofia

Преводът е направен по: The Penguin Science Fiction Omnibus (1973); The Golden Apples of the Sun (1970); Short Science Fiction Tales (1963); Tiger by Tail, David MacKAY (1951); The Worlds of Clifford Simak (1953).

Предговор: Въведение, Айзък АЗИМОВ (Из предговора към „Петдесет научнофантастични разкази“, изд. „Колиър-Макмилън“, Ню Йорк, 1962) – с.5–8;
Послеслов: Няколко думи за сборника и авторите – О.И [Огняна ИВАНОВА] – с.426–430.

Свалено от „Моята библиотека“ [<http://purl.org/NET/mylib/text/4607>]